

10. Стюарт Й., Джойнс В. Жизненный сценарий: как мы пишем историю своей жизни // Библиотека фонда содействия развитию психической культуры. – Киев, 2000: <http://psylib.org.ua/books/stewj01/index.htm>.

V.V. Turban. Self-development as an essential factor for formation of professionalism of medical workers. *The paper presents a theoretical analysis of self-development of a medical adviser-psychologist personality in his/her profession and the ideal model of a successful professional.*

The next characteristics can be included into professionally important qualities of medical workers: attention features, intellectual abilities and overall erudition, mental operations of analysis, synthesis, comparison, math abilities and skills, general intelligence and creativity, emotional and volitional characteristics, characterological features.

A two-step model of professional selection is proposed: 1) measurement of the professionally important qualities of an applicant for a medical adviser-psychologist position and their correlation with the psychogram; 2) construction of an individual fitness model and its comparison with the standard model, which helps to clarify the vocational selection procedure and make it more valid and reliable.

The ideal model of a successful professional in the medical field can be described in mutual relationships of 4 factors. The basis for the model are the next factors: an "information field" (F1) that describes professional characteristics of specialist's cognitive activities aimed at adequate reflection of informational reality, and "neuroticism" (F2) that reflects individual characteristics of information transformation into a subjective reality and his/her responds to situations during professional activities. Then, personal characteristics [factors of "self-sufficiency" and "personal punctuality" (F3, F4)] transform the reflected reality into a professionally significant product.

The determined factors of the ideal model help to clarify requirements for achievement of success in professional activities of medical professionals at the level of their attention features, intellectual abilities, emotional and volitional characteristics and characterological traits.

Key words: *self-development, professional development, a model of a successful specialist, the success of professional activity, optimization of professional activity, representatives of the medical profile.*

Отримано: 25.03.2015 р.

УДК 159.922

Н.В. Слободяник

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Н.В. Слободяник. Ціннісне ставлення до професійної діяльності як вагомий чинник самореалізації особистості. У статті розглядається проблема ціннісного ставлення особистості до себе, соціуму, професійної діяльності. При розгляді співвідношення понять "професійна самосвідомість" і

"професійна гідність" акцентується увага власне на особистісних складових самооцінного характеру, а саме: професійній самооцінці й самоефективності.

Ключові слова: професійна гідність, професійна самосвідомість, професійна самооцінка, ціннісне ставлення, ціннісність.

Н.В. Слободяник. Ценностное отношение к профессиональной деятельности как весомый фактор самореализации личности. В статье рассматривается проблема ценностного отношения личности к себе, социуму, профессиональной деятельности. В процессе рассмотрения соотношения понятий "профессиональное самосознание" и "профессиональная честь" акцентируется внимание на личностных составляющих самооценочного характера, а именно: профессиональной самооценке и самоэффективности.

Ключевые слова: профессиональное самосознание, профессиональная самооценка, профессиональная честь, строители, ценностное отношение, ценностность.

Постановка проблеми. Визначення проблеми ставлення особистості юнака до власного життя, професії, до світу в цілому й до себе як певної складової цієї системи припадає ще на античні часи і відстежується у працях Аристотеля, Сократа, Платона та ін. Думки про ціннісне ставлення до людини набувають нового забарвлення у теоретичних положеннях М. Бердяєва, М. Пірен, Ж. П. Сартра, Л. Феєрбаха, В. Франкла, Е. Фромма та ін. З'ясувати взаємозв'язок ставлення до себе й інших допомагають праці М. Бахтіна, М. Бубера, Л. Виготського, Г. Костюка, С. Рубінштейна, М-Л. Чепи та ін.

Звісно, що сутність ціннісного ставлення визначається завдяки таким психологічним характеристикам – самооцінка, "Я-концепція", "образ Я", самоповага, самозацікавленість, самоприйняття, аутосимпатія (Р. Бернс, У. Джемс, А. Ліпкіна, А. Петровський, В. Столін, І. Чеснокова та ін.). Утім, самоставлення як продукт самосвідомості особистості представлений у працях Б. Ананьєва, О. Бодальова, О. Леонтєва, А. Спіркіна та ін., як провідна умова її саморозкриття висвітлюється А. Адлером, А. Маслоу, Г. Баллом, К. Роджерсом, К. Юнгом; специфіка формування почуття самоцінності розкривається у наукових доробках І. Кона, Д. Леонтєва, В. Слободчикова, Е. Еріксона та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях Н. Грибанової, О. Медведевої, В. Сидоренко окреслюються умови й закономірності щодо формування почуття ціннісного ставлення до себе та інших [7].

Так, О. Лазурський та В. М'ясищев розглядають систему ставлень як єдність змістовних та динамічних аспектів особистості, їхню певну міру усвідомлення, емоційно-ціннісне прийняття себе та інших як ініціатора та відповідального суб'єкта соціальної активності.

Разом із тим, Т. Шеломова розуміє систему ставлень особистості як складне когнітивно-емоційне утворення, зрілість якого визначається

якістю взаємозв'язку його складових. І структура розглядається як така, що складається з двох компонентів – раціонального ставлення до себе як суб'єкта соціальної активності ("образ Я") й інших та емоційно-ціннісного ставлення до себе – переживання та оцінки своєї значущості як суб'єкта соціальної активності (рефлексивне "Я") та інших. У результаті взаємодії зазначених компонентів з мотиваційною сферою особистості ставлення до себе та інших залучається до процесу діяльності і особистісної саморегуляції, що стимулює розвиток суб'єктності людини [9].

У цілому переважно система ставлень розглядається як чинник психічного здоров'я. Утім, ставлення людини до себе та інших слід розглядати як базовий конструкт особистості, що має вплив майже на всі аспекти поведінки, відіграє важливу роль в організації міжособистісних стосунків, у формуванні та досягненні мети, у способах виникнення і вирішення кризових ситуацій. На думку О. Корнілова, ціннісне ставлення до себе засновує і виявляється у довірі власне собі, впевненості у власних здібностях, має прояв у самостійності, енергійності та життєвій активності, що в цілому відбивається й на системі ставлень до інших.

Таким чином, **метою** нашої статті є висвітлення психологічних особливостей ціннісного ставлення, природи та механізмів прояву ціннісності щодо професії та професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що ціннісне ставлення до себе, інших, світу, діяльності пов'язане із цінностями та ціннісними орієнтаціями особистості [1, 4]. В цілому можна визначити щонайменше три форми існування цінностей.

По-перше, цінності виступають певними ідеалами, тобто це утворені суспільною свідомістю уявлення, що віддзеркалюються власне в ній як атрибути належного в різноманітних сферах суспільного життя. Отже, цінності можуть бути загальнолюдськими, "вічними" (істина, краса, любов, справедливість, здоров'я та ін.), а також і конкретно-історичними (патріархат, рівність, демократія, свобода вибору).

По-друге, цінність постає в об'єктивованій формі у вигляді витворів матеріальної і духовної культури або людських вчинків, що є конкретним втіленням суспільних ціннісних ідеалів (етичних, естетичних, політичних, правових та ін.).

По-третє, соціальні цінності, переломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності, залучаються в психологічну структуру особистості у формі особистісних цінностей, що є одним з джерел мотивації її поведінки. Кожній людині притаманна індивідуальна специфічна ієрархія особистісних цінностей, які виступають певним містком між культурою суспільства та духовним світом особистості, між суспільним та індивідуальним буттям.

Система особистісних цінностей складається в процесі діяльнісного розпредмечування індивідами змісту суспільних цінностей, об'єктивованих у витворах матеріальної і духовної культури [8]. Як правило, для особистісних цінностей є характерною висока усвідомленість. Саме особистісні цінності відображуються в свідомості в якості ціннісних орієнтацій й слугують важливим чинником соціальної регуляції взаємин людей та поведінки індивіда.

Підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити, що ціннісні орієнтації (ідеологічні, політичні, моральні, естетичні) складають основу оцінок суб'єктом навколишньої дійсності й орієнтування в ній, є засобом диференціації об'єктів індивідом за їх значущістю.

Безперечно, ціннісні орієнтації формуються при засвоєнні соціального досвіду й проявляються в цілях, ідеалах, інтересах та інших властивостях особистості. У структурі людської діяльності ціннісні орієнтації тісно пов'язані з пізнавальними й вольовими її складовими. Система ціннісних орієнтацій утворює змістовну сторону спрямованості особистості й відбиває внутрішню основу її ставлень до інших, світу. Окрім цього, в процесі спільної діяльності, що визначає специфіку взаємин людей у групах, формуються групові ціннісні орієнтації [1].

Відзначимо, що ціннісні орієнтації – це поняття, що виражає позитивне чи негативне ставлення індивіда до суб'єктів, об'єктів соціальної реальності. Саме система ціннісних орієнтацій відображає ідеологію й культуру суспільства, до якого індивід належить. Тобто ціннісні орієнтації віддзеркалюють внутрішню основу ставлень людини до різноманітних цінностей матеріального, морального, політичного й духовного порядку [1].

Принагідно слід підкреслити, що групові цінності формуються в процесі спільної значущої діяльності й визначають специфіку ставлень членів групи до різних соціальних об'єктів та явищ. Таким чином, групові ціннісні орієнтації віддзеркалюють особливості соціальної ієрархії групи та її ролі в системі суспільних відносин.

Стосовно визначення сутності поняття цінності слушною є думка С. Д. П'янзіна, котрий наголошує на двоякісній природі вищезгаданої дефініції [8]. Розуміння цінності, як вважає науковець, здійснюється двома шляхами. На одному з них цінність розглядається невід'ємною частиною природи. На другому шляху тлумачиться як властивість тільки людини давати оцінку та ім'я речам. Такий підхід до розгляду сутності даного терміна сягає часів Платона та Аристотеля. Так, у платонівській (духовній) традиції цінність є моментом і символічним вираженням іншого рівня буття, у аристотелівській (практичній) – виступає як певне ставлення до речей та означення автономної реальності. Слід зауважити, що ці дві тенденції у певних історико-культурних модифікаціях існують і зараз. Найб-

ільше загальна відмінність між ними може бути означена як антитеза ідеального та матеріального у тлумаченні ціннісної сфери людського життя. Перше розуміє ціннісне як сполучну ланку між речами та ідеєю. Друге обмежує ціннісне позначенням смислової організації речей і конструюванням людського світу. Тобто у таких значеннях цінність є "кентавром" (М. Мамардашвілі) ідеального та матеріального. Відтак цінність має своїм джерелом зміст відчуттів, несе у собі "матеріальну" предметність, а існуючи у мисленні, де відбувається ідеальна обробка цього змісту, має "духовну" предметність. Тому цінність не може не мати подвійності змісту.

Проте О. Петінова відзначає, що ціннісні орієнтації – важливий елемент внутрішньої структури особистості, який закріплюється її життєвим досвідом, всією сукупністю переживань та прагнень; це складне утворення, що виступає характеристикою кожної окремої особистості, виражаючи її індивідуальність, неповторність та своєрідність. Однак самі по собі ціннісні орієнтації не виникають, як вважає дослідниця, їх становлення – тривалий процес, в ході якого відбуваються перетворення "потреба-інтерес-цінність-ціннісна орієнтація", адже генетично, у процесі свого походження, ціннісні орієнтації особистості акумулюють в собі загальну спрямованість потреб, інтересів, цінностей, супроводжуючись емоційними переживаннями суб'єктів [5].

Н. Пов'якель висвітлювала поняття "духовна ціннісність особистості" як інтегральний особистісний феномен, "узагальнена форма фіксації особистісного досвіду, що детермінує і спрямовує мислення прояв вищого рівня розвитку асимільованого та відрефлексованого особистісного досвіду, що надає духовну спрямованість цілям та їх утворенню, мисленнєвим рішенням" [6, с. 25]. Окрім цього, дослідниця виокремлює типи ціннісності, що мають прояв у вирішенні завдань:

- ціннісність реально-практичного функціонування, яка виявляється як дієвість у звичній для особистості ситуації, що не претендує на значний ефект або результативність;

- ціннісність пізнавальної діяльності, яка спрямовується пізнавальною активністю задля набуття певних знань, тому зовнішнє оцінювання не є особливо значущим, навіть і у випадку недосягнення вирішення завдання;

- ціннісність спілкування та ставлення до себе, що характеризується спрямованістю переважно на процес спілкування, а ставлення до себе розуміється як зацікавленість власною особою, тому суттєвим є стремління виділитись та бути виділеним, одержати схвалення.

Однак, С. Якобсон та Г. Морева наголошують на тому, що люди з ціннісним ставленням до себе та інших менше зациклюються на внутрішніх проблемах й значно менше страждають на психосоматичні розлади. Навпаки, негативне ставлення до себе й відповідно до інших, на думку Р.

Куперсміта, є джерелом різних перешкод у спілкуванні внаслідок упередженого очікування негативного сприймання власної особи. Отже, проблема власної гідності, авторитетного сприймання свого "Я" майже завжди є центром уваги у таких осіб, все це спричинює невідповідність реакцій, вироблення стереотипів і ригідності мислення та поведінки. Так, негативне, конфліктне ставлення особистості до себе й інших спричинює асоціальну поведінку. Варто підкреслити, що висвітлення проблеми ставлення особистості до себе й інших у контексті категорії "цінність" уможливується завдяки окресленню сутності поняття "гідність".

Слід зазначити, що, незважаючи на активне використання поняття "гідність" у повсякденному мовленні, воно не набуло статусу загальноприйнятої наукової дефініції, яка представлена у словниках і енциклопедіях. Тому з метою осмислення феномена "професійна гідність" важливо здійснити етимологічний і семантичний аналіз лексем "гідність", "професія" і "професійний".

Гідність – це поняття моральної свідомості, яка виражає уявлення про цінність всякої людини як моральної особистості, а також категорія етики, що означає особливе моральне ставлення людини до самої себе і з боку суспільства, в якому визнається цінність особистості.

Етимологічний і семантичний аналіз терміна дозволяє розглядати гідність як морально-етичну категорію, в основі якої – ціннісне ставлення до себе й до іншої людини як до цінності й регуляція поведінки відповідно до цього ставлення.

Розуміння ролі особистісної активності виявляється в етимології слова "професія" (від німецького *profession* через латинське *prossio* – "публічна заява, власна офіційна заява про своє звання, заняття"). Слово "професія" В. Даль інтерпретує як "промисел, побутове заняття". Аналіз значення слів "промисел" і "стан" дозволяє експлікувати приховані часом розуміння професії як "роду трудової діяльності, що є джерелом існування". У словниках ХХ сторіччя представлене аналогічне трактування цієї категорії. У російських, українських і англійських тлумачних словниках прикметник "професійний" вказує на приналежність до певної професії.

Таким чином, вищездійснений аналіз дозволяє надати визначення поняттю "професійна гідність". Під професійною гідністю ми розуміємо переживання особистістю своєї цінності як представника певної професійної спільноти, що ґрунтується на двох взаємозалежних складових: ціннісному ставленні до себе як до професіонала й шанобливому ставленні до колег.

Варто відзначити загальні аспекти філософського розуміння гідності, що є важливими для психологічного осмислення досліджуваного явища. Гідність у філософії представлена як особистісний феномен, що постає: 1) незалежність і самостійність (стойки); 2) моральна цінність, в основі котрої – творчий початок, відповідальність за свій вибір (гуманісти епохи

Відродження); 3) особисті здібності й чесноти (Т. Гоббс); 4) безумовна цінність кожної людини (І. Кант); 5) факт існування людини як носія чистого Духа (І. Фіхте); 6) воля духу (Ф. Шиллер); 7) вибір людиною свого унікального й неповторного "Я" (С. К'еркегор); 8) трансценденція, вихід за межі самого себе (М. Гайдеггер); 9) бунт проти своєї долі, наполегливість у марних зусиллях (А. Камю); 10) право людини на власний вибір (Ж.-П. Сартр); 11) смиренність, служіння й віра в Бога (Н. Лосьський, М. Бердяєв, В. Соловйов, С. Франк); 12) воля й відповідальність (Ф. Ніцше); 13) необхідна умова для прагнення до сенсу життя (Є. Трубецькой); 14) гармонійне поєднання особистого й суспільного в житті й діях людини (О. Герцен); 15) "первинне благо", що закладається в основу усіх людських прагнень і дій (Дж. Ролз).

Аналіз досліджень і практики розвитку гідності особистості в педагогічних науках дозволяє виокремити такі аспекти проблеми:

- гуманістична педагогіка розглядає гідність як моральну цінність, кожна людина є потенційним носієм гідності. Проблема гідності розглядається в ракурсі: "гідність виховує чесноту", тому шанобливе ставлення членів педагогічної спільноти один до одного і педагога до учня є проявом особистісної й професійної гідності;

- основи почуття власної гідності дитини закладаються в процесі спільної діяльності зі авторитетними дорослими. Для генезису дитячого почуття власної гідності необхідно поважливе ставлення дорослих до дитини як до носія безумовної цінності – людської гідності;

- у педагогічних дослідженнях гідність розглядається як умова саморозвитку особистості, становлення індивідуальності (Л. Куликова, О. Шишмакова й ін.). Як методи виховання гідності учнів виділяють активне діалогічне співробітництво в процесі становлення моральної самосвідомості, сполучення вимогливості з довірою, а також фасилітаційне використання механізму оцінки, створення атмосфери підтримки й співробітництва;

- варто виділити низку досліджень із проблем вищої школи, в котрих як мета-ідеал вищої освіти виступає виховання фахівця-інтелігента, у якого професійна майстерність поєднується з моральним потенціалом (О. Запісоцький, М. Каган, В. Розин та ін.). У дослідженнях робиться акцент на важливості формування у майбутніх фахівців поглядів на людину як на вищу цінність.

Проблема захисту честі й гідності є не тільки об'єктом досліджень, але практичною сферою в юриспруденції. Тому багато питань, пов'язаних із трактуванням поняття, дотриманням принципу недоторканності честі й гідності, мають не тільки теоретичний, але й важливий законодавчо-правовий характер. Це визначає необхідність виключення в міру можливості багатозначності трактувань. Тому аналіз юридичного аспекту проблеми дозволяє більш глибоко розглянути власне психологічні підходи до гідності.

Необхідно зауважити, що гідність людини розглядається в рамках юридичних наук як морально-правова категорія, критерій, котра визначає сутність всієї правової системи держави. Важливо при цьому відзначити, що й у правовій теорії відсутнє єдине трактування дефініції "гідність", дискутується питання про співвідношення понять "чеснота" і "гідність". Варто підкреслити, що в юридичних текстах об'єктивний аспект гідності – це, насамперед, визнання людини вищою цінністю. Суб'єктивний аспект гідності відбиває внутрішній світ людини, його світогляд і переконання, усвідомлення своєї моральної цінності й корисності суспільству (М. Шедютто, К. Ярошенко й ін.).

У правовій теорії важливе місце приділяється принципу недоторканності людської гідності, дотримання якої спрямоване на повагу гідності особистості й забезпечення захисту конкретних суб'єктивних прав. У нормативних актах і правовій теорії визначені дії, що порушують цей принцип. У контексті аналізу професійної гідності варто виділити таке порушення цього принципу, як зазіхання на соціально-економічні права громадян (сприятливі умови праці, вибір трудової діяльності, професії, право на справедливий й задовільний винагороду, що забезпечує гідне людини існування тощо).

3-поміж понять, розглянутих у юридичних науках, важливим для нашого дослідження є поняття "ділова репутація". Аналіз досліджень дозволяє виявити взаємозв'язок і різницю між цим поняттям і конструктом "професійна гідність" [3, 4]. Суб'єктом і професійної гідності, і ділової репутації може бути тільки суб'єкт професійної діяльності. Різниця в тому, що захист ділової репутації розбудовується на доведенні компетентності людини у певній сфері, і, як правило, це не пов'язано з її моральними якостями, проте професійна гідність є інтегрованим утворенням, що складається із чеснот людини та її професійної майстерності.

Психологічний аспект проблеми гідності дозволяє представити її змістові компоненти як психологічного й особистісного феномену та визначити:

1. Співвідношення понять "гідність", "гідність людини", "людська гідність", "почуття власної гідності" (поряд з їхнім розподілом, поширене їхнє вживання як синонімів). Розвиток поглядів на гідність у психології пов'язаний з дослідженням таких особистісних параметрів, як моральність, самоповага, самоставлення, самооцінка, "Я-концепція", самоконтроль, "сила Я" тощо. Слід підкреслити, що означені поняття є самостійним, разом із тим, вони відбивають і певні складові гідності.

2. Найбільш активно для розуміння психології гідності використовують поняття "самоповага" (І. Кон, А. Маслоу, Т. Шибутані й ін.). Можна виділити різні підходи до проблеми співвідношення цих понять:

- самоповага в контексті проблеми гідності інтерпретується як глобальна самооцінка, узагальнене прийняття або неприйняття людиною власної

самоцінності. Треба при цьому відзначити, що самоцінність і самооцінка – не тотожні поняття. Самооцінка більш усвідомлена й конкретна, ніж самоцінність, вона віддзеркалює більш широкий спектр відчуттів і ставлень до себе як до цінності;

- самоповага й гідність є особистісними утвореннями, що мають власну специфіку: самоповага передбачає оцінку ступеня цінності людини у порівнянні з певним еталоном (за що себе поважаю, який Я?), а гідність відображає рівень ставлення до себе як до цінності (хто Я?);

- у дослідженнях фіксують взаємозв'язок між ставленням до інших людей і самоповагою: поважне ставлення до іншої людини тлумачиться як наслідок позитивної самооцінки, самоповаги й самоприйняття (І. Дерманова, Ю. Зайцева, Н. Лебедева, В. Столін, Е. Фромм, Т. Шибутані);

- у соціальній психології встановлений взаємозв'язок між низьким рівнем самоповаги й девіантними формами поведінки (Г. Каплан).

На наш погляд, сприймання себе як гідного поваги є одним із головних чинників формування "образу Я" і поведінки людини. Реалізація потреби в самоповазі сприяє розвитку гідності особистості.

3. У вітчизняній і світовій психології як провідний критерій гуманістичного розвитку, моральності й гідності розглядається ціннісне ставлення до іншої людини (О. Бодальов, В. Бочелюк, Б. Братусь, Л. Виготський, М. Корнєв, В. Третьяченко, С. Рубінштейн, В. Шадриков Л. Кольберг, К. Роджерс та ін.). Відзначимо, що категорія "ставлення до іншої людини" є центром перетинання дослідницьких інтересів психології й етики.

4. Варто виділити спектр досліджень "Сили Я", необхідних для розуміння гідності як об'єкта психологічного знання (В. Басін, І. Кон, Ю. Зайцева). До важливих складових розуміння "Сили Я" відносять: толерантність до зовнішніх загроз, фізичного дискомфорту; незалежність від паніки; боротьба з почуттям провини (схильність до компромісів); здатність до ефективного придушення неприйнятних імпульсів; контроль і планування; адекватна самоповага. Поняття "Сила Я" є до певної міри інтегральним параметром, що відображає вольову сферу особистості й регуляторну складову гідності людини (Ю. Зайцева). Ця точка зору дозволяє розглядати гідність і як форму самоконтролю особистості. У ситуаціях морального вибору гідність є психологічною опорою, що допомагає людині не зрадити себе, підтримати рівень самоповаги.

5. Визначальними для осмислення феноменології гідності є категорії "воля" і "відповідальність" (В. Франкл, Е. Фромм). Гідність є одним із способів усвідомлення людиною своєї відповідальності перед собою як особистістю. Людина, котра бере на себе відповідальність і стає повноправним автором свого життя, не дозволяючи обставинам і мотивам зломити себе, зазіхнути на її цінності, є власником почуття гідності.

6. У психолого-педагогічних дослідженнях у якості сенситивного періоду формування гідності особистості розглядається дошкільний (Т. Шибутані) і молодший шкільний вік (О. В. Шишмакова). Виховання гідності особистості передбачає розвиток внутрішніх етичних інстанцій, які є основою моральних мотивів поведінки.

Таким чином, гідність можна розглядати як "внутрішню позицію", що визначає ціннісно-значеннєву спрямованість поведінки й діяльності, систему ставлень особистості до дійсності, до самої себе й до оточуючих людей.

Науково-категоріальний аналіз понять, тісно пов'язаних з феноменом професійної гідності, дозволяє зробити такі висновки:

1. Професія задає змістовні характеристики професійної гідності, тим самим забезпечуючи єдність професійної діяльності й професійної спільноти. Зіставлення професії, професійної гідності, профпридатності й профготовності можливе в координатах активності фахівця: професія відповідає рівню зовнішньої активності, професійна гідність – рівню внутрішньої активності, тобто є значеннєвим змістом зовнішньої професійної активності. Профпридатність і профготовність – форми прояву активності.

2. Зasadничими для розуміння професійної гідності є сучасні концепції професіоналізму. У концепціях зроблений акцент на тому, що розгляд професіоналізму з позиції високого рівня ефективності професійної діяльності є однобічним. Сьогодні у дослідників немає єдності у визначенні компонентів багаторівневої структури особистості професіонала. Найбільш виражений зв'язок професійної гідності виявляється, на нашу думку, з підструктурами професійної спрямованості; професійної ідентичності й професійної зрілості; з підсистемою професіоналізму особистості.

3. Професійна самосвідомість виступає в єдності трьох складових: пізнавальної (самопізнання), емоційно-оцінної (самоствавлення) і дієвольової (саморегуляція). При розгляді співвідношення категорій "професійна самосвідомість" і "професійна гідність" варто брати до уваги особистісні складові самооцінного характеру: професійну самооцінку й самоефективність. Професійна самооцінка й професійна гідність не тотожні категорії. Різниця полягає в тому, що професійна самооцінка передбачає зіставлення з певним еталоном (який Я фахівець/професіонал?), і відповідно, може бути як позитивною, так і негативною. Професійна гідність – переживання фахівцем власної цінності (моя цінність як представника певної професійної спільноти).

Поняття "професійна гідність" за значеннєвим змістом ширше за поняття "самоефективність", оскільки фахівець із почуттям професійної гідності, окрім сильної віри у власний потенціал і ефективність, є носієм цінностей і змістів професійної діяльності.

Взаємозв'язок дієво-вольового компонента самосвідомості й гідності розкривається, на наш погляд, у такий спосіб: професійна гідність є внутрішнім регулятором фахівця, який не дозволяє особистості здійснювати вчинки, не гідні професіонала, не гідні майстра.

4. Професійна гідність активізує самопізнання, свідому саморегуляцію, визначає нові змісти професійної діяльності, стимулює професійне самовизначення й самореалізацію. Таким чином, професійна гідність – особистісний феномен, пов'язаний із професійною активністю, і відповідно, фахівець із почуттям професійної гідності – суб'єкт професійної діяльності.

5. Професійне самовизначення, що розуміється як "знаходження змістів виконуваної роботи", передує професійній гідності. Якщо професійне самовизначення – це проектування й будівництво трудового й у цілому життєвого шляху, то професійна гідність – ціннісно-значеннева основа цього будівництва.

6. Термін "професійна ідентичність" за значеннєвим змістом ширший за поняття "професійна гідність". Фахівець із почуттям професійної гідності характеризується почуттям усвідомлення своєї єдності із професійною етикою й цінностями професійної спільноти, членом якої він є у плані ідентичності самосвідомості (самоототожнення з відповідальністю посадових обов'язків і моралі), так і у сфері реальної поведінки (дії в рамках професійних функцій і етики).

Перспективи подальших досліджень. Найбільший зв'язок професійної гідності виявляється, на нашу думку, з моральними професійними орієнтуваннями, що виражаються у відчутті відповідальності й у переживанні власної професійної ефективності, переконаності особистості в можливості реалізувати власний потенціал у професійній діяльності, що й буде предметом наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. Й. Педагогічна психологія [Текст] : навчальний посібник / В. Й. Бочелюк, В. В. Зарицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 248 с.

2. Головаха Е. И. Психология человеческого взаимопонимания / Е.И. Головаха, Н.В. Панина. – К. : Политиздат Украины, 1989. – 190 с.

3. Гозман Л. Я. Психология эмоциональных отношений [Текст] / Л. Я. Гозман. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – 174 с.

4. Казмиренко В. П. Социальная психология организаций : [монография] / В. П. Казмиренко. – К. : МЗУУП, 1993. – 384 с.

5. Петінова О.Б. Соціальне-побутове в ціннісних орієнтаціях особистості [Текст] : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 – соціальна філософія та

філософія історії / Оксана Борисівна Петінова ; Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 20 с.

6. Пов'якель Н.І. Духовна ціннісність особистості в розвитку та регуляції професійного мислення психолога / Надія Іванівна Пов'якель // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / за ред. С. Д. Максименка, М. В. Папучі. – К.-Ніжин, 2008. – Том 10. – Вип. 6. – С. 24-28.

7. Психологія [Текст] : учебник / под ред. А. А. Крылова. – М. : Проспект, 1999. – 584 с.

8. П'язнін С.Д. Цінність як духовно-практичний феномен [Текст] : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / Сергій Дмитрович П'язнін ; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. – К., 2002. – 18 с.

9. Шеломова Т.В. Социально-психологическое обеспечение деятельности менеджера / Шеломова Татьяна Викторовна [Текст] : автореф. дис. ...канд. психол. н. : 19.00.05 – социальная психология. – Курск, 2001.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Bocheljuk V. J. Pedagogichna psihologija [Tekst] : navchal'nij posibnik / V. J. Bocheljuk, V. V. Zaric'ka. – К. : Centr navchal'noji literaturi, 2006. – 248 s.

2. Golovaha E. I. Psihologija chelovecheskogo vzaimoponimania / E.I. Golovaha, N.V. Panina. – К. : Politizdat Ukrainy, 1989. – 190 s.

3. Gozman L. Ja. Psihologija jemocional'nyh otnoshenij [Tekst] / L. Ja. Gozman. – М. : Izd-vo MGU, 1987. – 174 s.

4. Kazmirenko V. P. Social'naja psihologija organizacij : [monografija] / V. P. Kazmirenko. – К. : MZUUP, 1993. – 384 s.

5. Petinova O.B. Social'ne-pobutove v cinnisnih orijentacijah osobistosti [Tekst] : avtoref. dis. ... kand. filos. nauk : 09.00.03 – social'na filosofija ta filosofija istoriji / Oksana Borisivna Petinova ; Pivdenoukraińs'kij derzhavnij pedagogichnij universitet im. K. D. Ushins'kogo. – Odesa, 2004. – 20 s.

6. Pov'jakeľ' N.I. Duhovna cinnisnist' osobistosti v rozvitku ta reguljacii profesijnogo mislennja psihologa / Nadija Ivanivna Pov'jakeľ' // Aktual'ni problemi psihologii: Psihologija navchannja. Genetichna psihologija. Medichna psihologija / za red. S. D. Maksimenka, M. V. Papuchi. – К.-Nizhin, 2008. – Том 10. – Vip. 6. – S. 24-28.

7. Psihologija [Tekst] : uchebnik / pod red. A. A. Krylova. – М. : Prospekt, 1999. – 584 s.

8. P'janzin S.D. Cinnist' jak duhovno-praktichnij fenomen [Tekst] : avtoref. dis. ... kand. filos. nauk : 09.00.03 – social'na filosofija ta filosofija istoriji / Sergij Dmitrovich P'janzin ; Institut filosofiji im. G. S. Skovorodi NANU. – К., 2002. – 18 s.

9. Shelomova T.V. Social'no-psihologicheskoe obespechenie dejatel'nosti menedzhera / Shelomova Tat'jana Viktorovna [Tekst] : avto-ref. dis. ...kand. psihol. n. : 19.00.05 – social'naja psihologija. – Kursk, 2001.

N.V. Slobodianyuk. Value attitude to professional activities as a significant factor of personal self-fulfilment. Professional occupation gives meaning to characteristics of professional dignity, and thereby, ensures unity of professional work and professional community. Comparison of a profession, professional dignity and proficiency and professional readiness is possible in the coordinates of skilled person's professional activities: a profession corresponds to the external activity level, professional dignity does to the internal activity level, it is determined by a content of external professional activities. Proficiency and professional readiness are forms of activity appearance.

The modern concepts of professionalism are fundamental for understanding of professional dignity. The concepts are focused on the fact that if professionalism is studied only from the point of view of a high level of efficiency of professional activities such an approach is one-legged. Today, there is no unity among researchers in identifying of components of a multi-level structure of a skilled personality. In our view, professional dignity has the most significant correlation with substructures of professional orientation; professional identity and professional maturity; with a subsystem of person's professional identity.

Professional self-determination, understood as "searching of meanings for performed work", precedes professional dignity. If professional self-determination means projection and construction of a working and whole life course, professional dignity is value-semantic basis of this construction.

At investigation of relationship between "professional identity" and "professional dignity" concepts, attention is focused on actual personal components of self-evaluation, namely, on professional self-esteem and self-efficacy.

Key words: professional consciousness, professional self-appraisal, professional honour, builders, valued relation.

Отримано: 15.02.2015 р.